

KRIS STRUYF

OOIEVAARS ZONDER GRENZEN

Witsand Uitgevers

Inhoud

Voorwoord	5
Hoe de ooievaars mij veroverden	6
Gefascineerd door beestjes (of hoe ik bioloog werd)	8
Mijn kennismaking met Dierenpark Planckendael	15
Een te renoveren dierenpark	17
De ooievaar, een van de 'blackspots'	19
Transporten	28
Argumenten vóór een ooievaarsproject	32
De ooievaar ten voeten uit	34
Herintroductie – niet over één nacht ijs	69
Ooievaars in Het Zwin	76
Kees Vos, de jumbojetpiloot	78
Agfa-Gevaert en de Zoo	81
Het project ligt op de directietafel	83
Leven en Laten Leven	90
Ooievaars spotten: 'citizen science' avant la lettre	97
Max Blösch, de enige echte ooievaarsvader	100
Nog meer bijscholen	104
De voorbereiding wordt concreet	106
Op prospectie bij Gérard Wey van het Ooievaarsproject Elzas	115
De eerste ooievaarsparen worden vrijgelaten	119
Het project raakt op dreef	127
Steeds meer vrije ooievaars	136
De ooievaar is langsgeweest	144
1993: een jaar vol variatie	148
Het ooievaarsproject wordt uitgebreid	151
Een prachtige nieuwe nestplaats	154
De afsluiter van een feestjaar wordt een nieuw begin	157
1997: een overgangsjaar	161
Het project Ooievaars zonder grenzen gaat van start	168
Expeditie Ooievaar 1999	175
Vorbereidingen voor een nieuwe Expeditie Ooievaar?	205
Expeditie Ooievaar 2000	210
De roep van de Zwinooievaars	226
Van Planckendael naar Het Zwin	228
Aan de slag in Het Zwin	241
2005: een rollercoaster	251
De zwartste pagina's uit mijn verhaal	253
Een nieuwe expeditie in zicht	261
Ups en downs bij de voorbereiding van Expeditie 2006	263
Expeditie Ooievaar 2006	271
De meest voorkomende doodsoorzaak bij ooievaars	308
Het Zwin wordt een natuurdomein	315
Verhalen van mensen over ooievaars in de wijde omgeving van Het Zwin	330
Nog andere verhalen over mensen en ooievaars elders in Vlaanderen, Wallonië en Nederland	341
Stand van zaken van de verschillende ooievaarsprojecten, voorjaar 2020	346
Dankwoord	365
Literatuurlijst	365
Bronvermelding	367

Voorwoord

Dit boek gaat over ontmoetingen met vogels en andere dieren, in het bijzonder over belevenissen met ooievaars¹. Maar ook over mensen die ik via die vogels ontmoette. Over collega's en vrienden, successen en tegenslagen. Over wat iedereen in zijn of haar leven meemaakt.

Ik had het voorrecht mee te kunnen werken aan het behoud van de witte ooievaar in West-Europa. Soms was ik heel erg intens met het project aan de slag. Driemaal ben ik zelfs samen met de vogels op reis geweest. Dat waren trektochten waarbij ik vaak verrast was door hun prestaties en geëmotioneerd raakte door de wondermooie plaatsen en unieke momenten waarheen de ooievaars me leidden. Er waren ook periodes waarin zij op de achtergrond kwamen te staan omdat mijn aandacht door andere activiteiten, dieren en mensen werd opgeslorpt. Maar telkens kwam ik deze prachtige vogels opnieuw tegen, als vertrouwde metgezellen op de reis die het leven is.

In mijn loopbaan heb ik veel voordrachten en workshops mogen geven aan cursisten-natuurgidsen. Die herinneren me er ook vandaag nog aan dat ik heel vaak het woord 'meestal' gebruikte als het over de natuur gaat. De natuur kent veel wetmatigheden, maar alles wat zich afspeelt is voortdurend onderhevig aan wisselende omstandigheden. Een bekend voorbeeld is het weer, dat onvoorspelbaar grillig kan zijn. Maar ook dieren hebben hun betere en slechtere dagen. Niets in de natuur is absoluut. Uit alle kennis die mensen in een periode van eeuwen bij elkaar hebben gebracht, kunnen we veronderstellingen afleiden en inschattingen maken. We kunnen dan zeggen dat het meestal 'zus' is, maar soms loopt het anders en dan wordt het weer 'zo'. Dat is eigen aan de natuur en aan het leven. Dat maakt het leven zo boeiend en soms zo vermoeiend. Je zou ook weleens willen dat het loopt zoals je het had verwacht.

Linkerpagina: de vleugelspanwijdte van een ooievaar kan 165 cm tot 215 cm groot zijn.

1 In dit boek bedoelen we met 'ooievaar' de witte ooievaar (*Ciconia ciconia*).

Van de ooievaar zal je in dit boek een hele reeks algemene kenmerken beschreven zien. Je zal echter ook ontdekken dat ooievaars onderling sterk verschillen. Sommige zijn echte avonturiers, andere passen volgzzaam erfelijk vastgelegde regels toe en nog andere zijn opportunistische levensgenieters.

Zoals je merkt, is dit boek geen wetenschappelijke publicatie. Wél is het grotendeels gebaseerd op gegevens uit wetenschappelijke studies. Het andere deel is uit het leven gegrepen, aan de hand van eigen ervaringen en getuigenissen van andere mensen die op de een of andere manier betrokken zijn geweest bij het wel en wee van onze ooievaars. Ooievaars hebben bruggen gebouwd tussen organisaties, landen en continenten.

Dit boek draag ik op aan iedereen die geloofde in het project *Ooievaars zonder grenzen* en er met volle overgave aan meewerkte of op zijn of haar eigen manier bijdroeg aan het slagen ervan, vóór of achter de schermen, professioneel of vrijwillig, in België of elders in Europa, of nog ergens anders langs de trekroutes. Met veel dank aan iedereen die meehielp aan de realisatie van dit boek, met foto's, informatie en tekstbijdragen, door het nalezen van passages, het geven van opmerkingen en goede raad of tips.

Met bijzondere dank aan Jean, Siska en Wim.

Hoe de ooievaars mij veroverden

Het was een mooie nazomerse dag begin september. Na de stevige regenbui van de vorige dag was de lucht fris en helder. Het was zo'n dag waarop ik bijna duizelig werd van het rijke boeket aan geuren van vochtige aarde, opdrogend zomergroen en uitbloeiende bloemen. In de verte tekenden de zacht glooiende heuvels zich scherp af tegen de blauwe hemel. Van hieruit kon ik enkele dorpjes, die we een dag eerder waren gepasseerd, op de hellingen zien liggen. Het waren één voor één pareltjes, met hun vakwerkhuizen en gezellige pleinen. Ze lagen daar nu in de ochtendzon op te warmen tussen de uitgestrekte wijngaarden. Ik keek wat rond terwijl mijn collega Roland nog lang niet uitgepraat was met monsieur Lernould, de directeur van de Zoo Van Mulhouse. We waren hier Europese flamingo's uit Planckendael² komen afleveren. Maar Roland had een fenomeenaal geheugen en praatte graag veel en lang. Ik had al goeiedag gezegd en stond nu buiten te wachten.

Het was begin september, maar de lucht kleurde nog heel diep zomerblauw en er was geen wolkje aan de hemel. Tegen die haast perfecte achtergrond zag ik een ongelooflijk mooi schouwspel: wel twintig ooievaars zweefden in wijde cirkels rond en door elkaar. De thermiek was zo krachtig dat ze zonder een enkele vleugelslag met grote snelheid omhoog schroefden. Het rood en wit en zwart stak sterk af tegen het azuurblauw. Dat beeld werd op mijn netvlies gebrand. Het zou me nooit meer loslaten. Ik moest denken aan de geleewiekte³ ooievaars in hun perk in Planckendael. En aan de jaarlijkse passage van enkele wilde ooievaars tijdens de trek. En aan de jammerlijke vaststelling dat de ooievaar in ons land allang als broedvogel uit het wild verdwenen was. Misschien kon ik er mee voor zorgen dat het wonderlijke spektakel

dat ik boven mij mocht aanschouwen ooit opnieuw voor veel mensen in ons land te beleven zou zijn.

EEN STUKJE GESCHIEDENIS

Ooievaars maakten vroeger deel uit van de inheemse fauna van ons land. Tekeningen en kadasterbeschrijvingen uit de periode 1596-1598, gemaakt in opdracht van Karel van Croÿ, hertog van Aarschot, tonen aan dat er in die periode zowel in Haacht als in Rotselaar – vlakbij Planckendael – nestplaatsen van ooievaars aanwezig waren. Tot het einde van de negentiende eeuw was de ooievaar in ons land een vrij algemene zomergast en een zeldzame broedvogel. Het laatste broedgeval in Hasselt dateerde van 1790 en in Maaseik van 1850. In Steenkerke, vandaag een deelgemeente van Veurne, nestelde er nog een paar in 1880. En het laatste broedgeval van wilde ooievaars in België werd genoteerd in Gistel bij Brugge, in 1895.

Een eerste grondige telling van het aantal ooievaars in het volledige Europese broedareaal gebeurde in 1958. Dit waren toen de aantallen broedparen (of nesten): Zwitserland: 1; Frankrijk: (145); Nederland: 57; Denemarken: 189; Duitse Bondsrepubliek: (2500); Duitse Democratische Republiek: 2034; Oostenrijk: 278; Portugal: 3500; Spanje: 14.000; Polen: 10.000; USSR: 27.500; Baltische provincies: 15.300; Tsjecho-Slowakije: 2400; Hongarije: 7500; Roemenië: 7000; Joegoslavië: 50.000; Albanië: 1000; Bulgarije: 2500; Griekenland: 9200; Europees Turkije: 1000. De totale broedpopulatie in Europa bestond toen uit 111.000 paren.

Tussen 1900 en 1930 kende de ooievaarspopulatie overal in Europa een terugval van 50% tot 90%. Tussen 1930 en 1940 bleef de populatie behoorlijk stabiel en nam hier en daar zelfs opnieuw toe. Nadien volgde er weer een achteruitgang tot 1950. Nadien groeide de populatie in Centraal- en Oost-Europa weer aan tot 1965. In West-Europa bleef ze tussen 1950 en 1960 nogal

2 Dierenpark Planckendael heet tegenwoordig ZOO Planckendael.

3 Een onomkeerbare ingreep door een dierenarts, waarbij een vleugeldeel wordt geamputeerd zodat de vogel niet meer kan (weg)vliegen.

Thermiekende ooievaars : dit beeld werd op mijn netvlies gebrand.

stabiël om nadien in sneltempo te verdwijnen. Aanvankelijk was het niet duidelijk waarom de westelijke populatie instortte en waarom er zulke verschillen waren in populatietrends tussen het westen en het oosten van Europa. Men veronderstelde dat de westelijke populatie geleidelijk opschoof naar de oostelijke om zich daarmee te vermengen. Ook dacht men dat de westelijke route naar Afrika minder veilig was dan de oostelijke. Er was nog weinig bekend en nog veel om te onderzoeken.

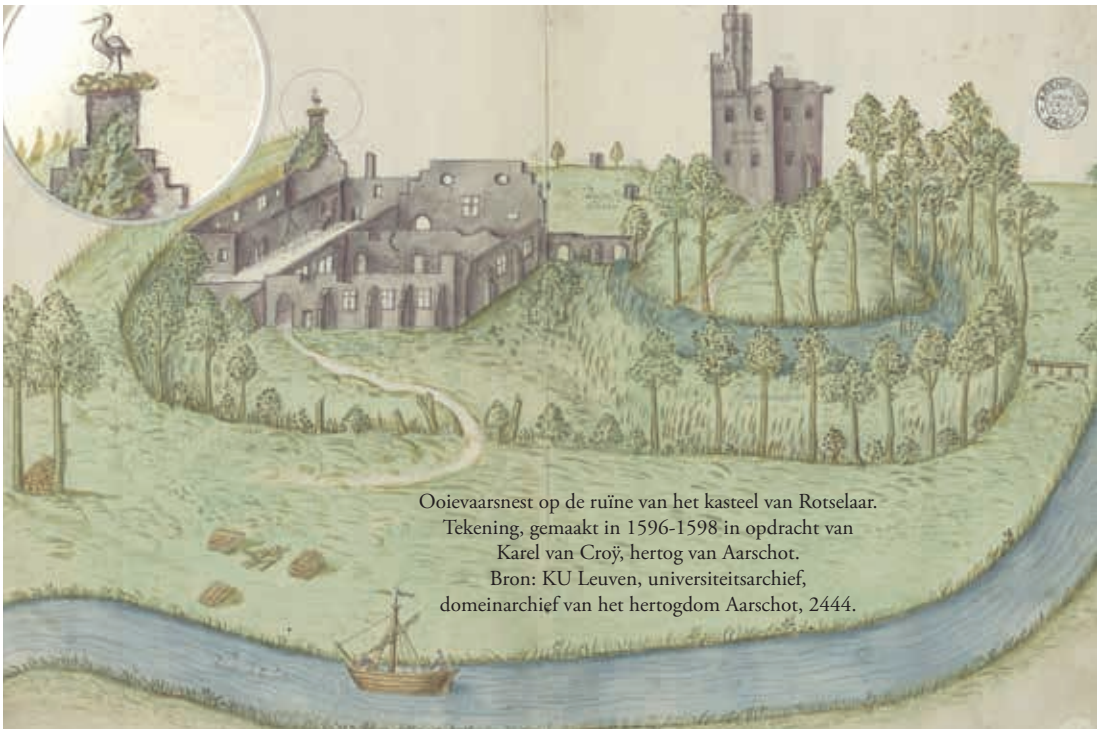
Wat de wilde ooievaars in ons land betreft, noteerde men nog een poging tot nestbouw in Zele in 1964. In Wallonië waren er enkele succesrijke broedgevallen in het Luxemburgse plaatsje Hachy in 1972 en 1973 en in het Naamse dorp Samart in 1979 en 1980.

Vanaf 1964 werden met regelmaat kleine aantallen ooievaars gekweekt in Het Zwin, uit een groepje in het vogelpark levende vogels. Het Zwin zou geleidelijk uitgroeien tot het eerste ooievaarsdorp in België, maar meer daarover later.

Gefascineerd door beestjes (of hoe ik bioloog werd)

Mijn moeder vertelde altijd dat het een heel warme zomer was toen ze hoogzwanger was van mij. Een wijnkenner bevestigde me dat de weersomstandigheden in 1959 zo goed waren dat het een uitstekend wijnjaar werd. De ooievaar leverde me netjes af op 18 juni van dat jaar. Ik denk dat hij een diepe indruk op mij achterliet.

We woonden in een smal rijhuis in Berchem bij Antwerpen. Achteraan was er een tuintje, omringd met witgekalkte muren. Omdat mijn moeder het huis graag schoonhield, was de grond van de tuin grotendeels bedekt met grijze plaveien. Alleen langs de muren die onze tuin van die van de burenscheiden, lag er een smalle strook gazon. Mijn vader hield die kort met een grasschaar. Tegen de muur, in de strook die overdag door de zon werd beschenen, was een rij hemelsleutels geplant. Aan de andere kant van de tuin groeide in een hoek de enige boom. Een sering. In mei stond die steeds vol heerlijk geurende witte bloemen.

Ooievaarsnest op de ruïne van het kasteel van Rotselaar.
Tekening, gemaakt in 1596-1598 in opdracht van
Karel van Croÿ, hertog van Aarschot.
Bron: KU Leuven, universiteitsarchief,
domeinarchief van het hertogdom Aarschot, 2444.

Dit op het eerste gezicht weinig betekenisvolle tuintje was in mijn kinderjaren een belangrijk stuk van mijn leefwereld. Samen met mijn broer en zus speelde ik er tikkertje of kanonbal. Ook voetbalden we er en knalden de ballen tegen de muren tot ze erover vlogen. Dan moesten we bij de burens aanbellen om ze terug te vragen. We waanden ons op die koer ook dikwijls midden in het drukke verkeer en fietsten er ontelbare rondjes. Vaak moest ik het drukke verkeer regelen, gewaand met een plastic politiehelm en een scheidsrechterfluitje. Achter de tuinmuur lag links het tuintje van mijn grootvader aan moeders kant. P  p   was een gepensioneerd ingenieur en al vele jaren weduwnaar. Hij hield zich graag bezig met voli  revogels. Hij had een groepje grasparkieten. Het gezellige gekwetter kwam tot over onze tuinmuur en was een vast achtergrondgeluid. P  p   kweekte met zijn ‘perruchen’. Soms mocht ik met hem mee in de voli  re. Daarin hingen enkele stukken boomstam, die uitgehold waren als nestkast voor de parkieten. Vooraan was er een nestopening geboord. Een schijf van de boomstam diende als deksel. Het zat met   n spijker vast aan de rand van het nestblok. Zo kon je het makkelijk opendraaien om het nest te controleren. Ik vond het altijd geweldig om dat samen met mijn p  p   te doen. Hij haalde de piepkleine, naakte parkietjes dan even uit het nest om, heel voorzichtig, de vastgekoekte uitwerpselen van de dunne pootjes los te weken met warm water. Misschien weekten die ervaringen bij mij geleidelijk het verlangen los om dierenarts te worden. Dat verlangen zou later wat worden bijgestuurd. Ik zou uiteindelijk bioloog worden.

Achteraf bekeken is het hoogst merkwaardig dat ik net in ons kleine, schone stadstuintje geboeid raakte door de wonderen der natuur. Misschien komt het door de eenvoud van die tuin. Alles wat daar spontaan groeide of bewoog viel meteen op. Als klein jongetje kroop ik urenlang op mijn knieën over de plaveien rond

om de zwarte wegmieren te volgen. Door al dat kruipen over de ruwe stenen vormde zich op mijn knieën een dikke eeltlaag. Mijn moeder ergerde zich soms aan wat ze plagend mijn olifantenknie  n noemde. Toen ik zes of zeven jaar oud was, kreeg ik een boekje over het leven en

Mijn eerste boekje over leven en werk van de mieren.

het werk van de mieren. Ik heb het ontelbaar veel keren gelezen. Het was een openbaring. Ik leerde er het doen en laten van de mieren in de tuin mee te begrijpen. Ik wist nu waarom er hoopjes zand lagen naast de gaatjes in de grond waarlangs de mieren naar binnen en naar buiten kropen. Ik begreep waarom er in sommige periodes ineens heel veel grote gevleugelde mieren uit de grond kwamen. Ik kreeg een beeld van wat zich onder de plaveien afspeelde. Ik maakte ook kennis met

andere kleine diertjes, zoals regenwormen, naaktslakken en pissebedden. Bij die laatste ontdekte ik hoe ze hun pasgeboren, kwetsbare kleintjes tussen hun poten beschermen. Ik vond dat allemaal heel boeiend en interessant. Ik voelde veel respect maar deed tegelijk allerlei minder respectvolle experimentjes om meer te weten te komen over die wonderen der natuur. De piepjonge wetenschapper in mij bedacht reeds allerlei onderzoeksmethodes maar lag nog niet wakker van ethische vraagstukken. Ik moet mij daarom oprecht verontschuldigen bij een reeks beestjes die ik voor de wetenschap opofferde. Zo leerde ik hoe onverdraagzaam agressief gele weidemieren en zwarte wegmieren tegenover elkaar staan door het organiseren van zeeslagen. Die speelden zich af in een kom water waarin ik lucifers legde. Die lucifers waren de oorlogsbodems voor enerzijds de gele en anderzijds de zwarte mieren. Als ik de lucifers tegen elkaar liet drijven, begon er een hevige strijd...

Er doken ook andere dieren op in onze tuin. Polleke, het kauwtje op de foto hiernaast, bracht ik met de hand groot. Op de achtergrond zie je ons stadstuintje. Wanneer de hemelsleutels in bloei stonden, kwamen daar geregeld honingbijen en vlinders – vooral kleine vosjes – op bloemenbezoek. In het zomerhalfjaar was de seringenboom een geliefde zangpost voor merels. Het roekoekoe van Turkse tortels was ook een van de vaste achtergrondgeluiden. En toen waren mussen in de stad nog algemeen. Ze vielen soms kwetterend en spelend of ruziënd in groepjes in de tuin. Al die vogels kwamen zich dagelijks tegoed doen aan de broodkruimels en stukjes kaas die we bij het afruimen van de tafel op het gras strooiden.

Achter onze tuin hadden we een ruim zicht. Daar lag een parkeerterrein met garageboxen. Die waren vanuit een andere straat bereikbaar. Soms, als we een bal over de tuinmuur traptten, moesten we het huizenblok om lopen om de bal op dat parkeerterrein terug te halen. Vaak gooide ik stukjes brood op het platte dak van de garage achter onze tuin. Ik vond het dan fascinerend om te zien hoe snel er tientallen kokmeeuwen plotseling vanuit het niets kwamen opduiken. Ik zou er pas later achter komen hoe dat kwam.

In de late jaren zestig kochten mijn ouders hun eerste televisie. Op woensdagmiddag mochten we kijken naar het jeugdprogramma *TipTop*, gepresenteerd door Bob Davidse, alias Nonkel Bob. Wekelijks kwam daar ook een druk bekeken praatje in over de natuur. Dat werd gebracht door een marien bioloog, dokter Polk. Ik vond dat bijzonder boeiend. Die man inspireerde me op een onweerstaanbare manier. Later kwam ik te weten dat hij met zijn wetenschappelijke rubriekje heel veel jongeren heeft aangezet om in zijn voetsporen te treden en wetenschappen te gaan studeren. Ik was daar een van.

Inmiddels verruimde mijn leefwereld zich en mijn natuurervaringen werden breder. Elk jaar gingen we met ons gezin op vakantie aan zee in Nieuwpoort. Ik was helemaal geen waterrat en mijn moeder vertelde me vaak dat ik in het begin zelfs bang was voor de aanrollende gol-

ven in de branding. Daar vluchtte ik van weg, snel naar het veilige droge strand. Met een garnalennetje rondlopen in de ondiepe getijdenplassen was meer mijn ding. Krabben vangen, gecamoufleerde platvisjes ontdekken en supersnelle garnalen proberen te verschalken. De dag eindigde meestal met een goedgevoeld emmertje, dat ik meesmokkelde naar de materiaalruimte van het vakantiehuis. De volgende dag was de teleurstelling telkens groot wanneer ik vaststelde dat mijn zorgvuldig bij elkaar gezochte levende verzameling een zuurstofarme dood was gestorven.

Scoutskampen in de Kempen en de Ardennen openden voor mij nog een ander stuk wereld. Dit soms tot wanhoop van mijn ouders wanneer ik weer eens thuis kwam met een in mijn rugzak verstopt conservenblik met een of andere verstekeling. Of het nu een kikker of een sabelsprinkhaan was, de verstekeling was altijd dood bij aankomst. Wat voor mij het drama nog groter maakte.

Ik ging altijd te voet naar school. Ik kwam dan voorbij een boekenwinkel waar ik me vergaapte aan de natuurboeken. Met mijn zakgeld spaarde ik zo lang tot ik mijn eerste vogelgids kon kopen.

Thuis hadden we geen auto en deden al onze verplaatsingen te voet of met de fiets. Toen ik een tiener was, verlegde ik geleidelijk aan mijn grenzen en ging ik op ontdekkingstocht. Eerst in de buurt. Zo reed ik graag naar de restanten van de vestingen rond de stad die na de aanleg van de Antwerpse Ring waren overgebleven. De Brilschans was zo'n stuk vesting met een aarden wal langs een brede watergracht. Ik ontdekte er nestelende futen, watersala-

manders en kikkers. Ik zag er mijn eerste torenvalk, biddend boven een braakliggend stuk grond vlak naast de snelweg. Thuis hield ik een paar kleine watersalamanders in een aquarium. Ik kon hun paringspel waarnemen en de hele ontwikkeling van ei tot jonge salamander volgen. Ook maakte ik er zoveel mogelijk dia's van. Met het toestel dat ik toen had was dat niet zo eenvoudig maar het lukte toch.

Een gezinsvakantie die in mijn jeugd jaren een enorme indruk achterliet was een zomers verblijf in een van de Intersocvakantieverblijven in het Zwitserse Davos. Toen was dat nog niet de mondaine plaats in de Alpen met het World Economic Forum waar alle grote wereldleiders jaarlijks vergaderen. Neen, toen was het nog een bergdorp aan de oever van de Davosersee. En wij logeerden in Hotel Seedorf, dat rijkelijk gedecoreerd was met Walliser houtsnijwerk. De grootsheid van het alpine gebergte en de bloemenweelde op de alpenweiden vond ik adembenemend. De bergen zorgden voor een kennismaking met een bijzonder grote biodiversiteit én met een grote variatie van aanpassingen van dieren en planten die in zulke extreme omstandigheden konden overleven. Ik keerde later vaak terug naar de Alpen, niet alleen als enthousiaste bergwandelaar maar ook als berggids voor vakanties van... Intersoc.

Toen ik vijftien jaar was, ruilde ik de scouts voor Natuur 2000, een Antwerpse jongerenvereniging voor Natuurstudie en Milieubehoud. Het was heel leuk om samen met andere jonge natuurliefhebbers op stap te gaan. Met enkele vrienden fietsten we vaak naar het Verdronken Land van Saeftinghe of naar Blokkersdijk op de Antwerpse Linkeroever. Dat water- en vogelrijk gebied was in de haven ontstaan na zandopspuitingen voor de aanleg van nieuwe industrieterreinen. Ik herinner me het moment nog waarop ik oog in oog stond met mijn eerste nachtegaal die onder in een doornstruik luidkeels zat te zingen. Een wondermooie ontmoeting.

In die periode leerde ik al doende waar natuurbeheer belangrijk voor was.

Zo zwoegde ik mee tijdens natuurbeheerkampen op het Groot Schietveld in Brasschaat: berkjes uittrekken, boompjes kappen en takken wegslepen... allemaal om de open heide in stand te houden. Naast zulke inspannende maar ook deugddoende werkkampen beleefde ik met Natuur 2000 ook heel prettige en leerrijke studiekampen. Zo kwam ik terecht op Schiermonnikoog in de Nederlandse Waddenzee. Daar raakte ik gebiologeerd door de prachtige zoutwatervegetaties in de uitgestrekte schorren. Ik herinner me nog een zomerse dag toen ik midden in een schorregebied stond dat op dat ogenblik stilaan overstroomde door het opkomende tij. Prachtig was dat! En op de kalkgraslanden tussen Nismes en Mariembourg leerde ik neer te knielen bij de miniatuurpracht van onze inheemse orchideeën. Veel vrienden van Natuur 2000 leken wel voorbestemd om echte vogelaars en plantenspecialisten te worden. Zo konden ze urenlang in de blakende zon op een spoorwegberm alle bloeiende plantjes zitten te determineren. Ik deed dat ook weleens graag omdat ik het

leuk vond om veel van de anderen te leren en om samen dingen te doen. Maar ik vond alles interessant en wilde graag van vele dingen iets weten. Niet alleen specifiek over een bepaalde groep planten of vogels, maar ook over het geheel en over de onderlinge relaties tussen al die planten en dieren en hun leefgebied. Soms be kroop me het gevoel dat de natuurliefhebberij wat elitair was. Iets voor specialisten, waarvan de gewone mensen toch weinig kaas hadden gegeten. Ik wist al snel dat ik geen echte specialist wilde zijn. Ik wilde iets doen met de kennis die ik mondjesmaat verzamelde. Toen schreef ik me in voor een cursus natuurgids.

Eigen tekening van de zadelbekooievaar.

Aan het begin van de jaren zeventig was de cursus Natuurgids nog een heel ernstige zaak. De cursus werd ingericht door het Centrum voor Natuurbeschermingseducatie (cvn) en vond plaats in de Keurvelszaal. Dat was een van de ruimtes in het statige zalencomplex naast de ingang van de Zoo van Antwerpen⁴. De theoretische cursus duurde één jaar en vond telkens plaats op zaterdagochtend. Als ik er nu aan terugdenk, ruik ik het geboende eiken parket nog dat onder onze voeten kraakte. De cursus was grotendeels theoretisch. Sommige lesgevers waren inspirerend en motiverend. Anderen hadden een grote kennis, maar wisten niet hoe ze die op een aantrekkelijke manier konden overbrengen. Die verschillen in methodiek troffen me. Het leerde me hoe belangrijk het is om presentaties op een aantrekkelijke en wervende manier te geven. De lessen werden soms afgewisseld met een uitstap naar plaatsen zoals Het Zwin of het Schoolmuseum in Gent. Op het einde van de cursus moest je een theoretisch examen afleggen, een terreinstudie voorleggen en een wandeling begeleiden in het gebied waarover je de studie had gemaakt. Ik diende mijn eindwerk in over het gebied van Blokkersdijk, waar ik zo vaak met de fiets naartoe trok. In 1975 werd ik officieel natuurgids.

In het begin kreeg ik van het cvn vooral gidsopdrachten in de Kalmthoutse Heide. Maar het aanbod van geleide wandelingen was toen nog beperkt zodat ik slechts af en toe kon gidsen. Via een vriend-natuurgids kwam ik in contact met de Opvoedkundige Dienst van de Zoo. Mijn vriend vertelde me dat verscheidene natuurgidsen heel actief waren als zoogids, voor de begeleiding van de vele verenigingen en scholen die er op bezoek kwamen. Ik maakte kennis met Magda, het diensthoofd. Zij was heel erg vriendelijk en gaf me de kans als zoogids te starten. Daarvoor moest ik deelnemen aan de maandelijkse infovergaderingen en moest ik enkele weken meelopen met ervaren gidsen. Dat was opnieuw een openbaring voor mij. Ik maakte geleidelijk aan kennis met diverse

zoogidsen, zowel mannen als vrouwen. Ze waren allemaal zo lief en behulpzaam om mij mee te nemen tijdens hun wandelingen. Zo leerde ik enorm veel bij. Niet alleen inhoudelijk, maar ook over de omgang met groepen, de methodiek van het praten voor een groep mensen en zelfs over de aanpak van betweters en ongeïnteresseerden. Vlakbij de ingang van de Zoo, onder het statige café-restaurant Paon Royal, was er een ruim keldercomplex. Daar was een kleine zaal ingericht als refter voor de zoogidsen. 's Middags heerste daar altijd een uitgelaten sfeer. De gidsen kwamen er tijdens hun pauze hun boterhammen opeten. Ze vertelden er hun belevenissen, vroegen elkaar om uitleg en deelden informatie. Het was ook de plaats waar – vooral de vrouwen – praatten over het wel en wee van de kinderen en hun thuis. Het waren allemaal fijne, gedreven, enthousiaste mensen, van alle slag: serieuze en vrolijke, huismoeders en arbeiders, vertegenwoordigers en leerkrachten. Hun gezelschap was steeds bijzonder aangenaam. Er waren gidsen bij die slechts enkele keren per maand kwamen en andere die haast elke dag rondleidingen gaven. Voor sommigen was het een soort therapie om op een zinvolle manier onder de mensen te zijn. Voor anderen was het vooral belangrijk dat ze er een centje mee bijverdienden. Maar dat zeiden ze meestal niet hardop. Omdat ik me vooral vrij kon maken in het weekend volgde ik gidsen die rondleidingen gaven achter de schermen. Die wandeling was bijzonder populair bij verenigingen en familiegroepen. Na een opleiding van enkele weken kon ik zelf aan de slag. Ik heb die wandeling wel honderden keren begeleid. En hoewel het parcours telkens hetzelfde was, was elke wandeling opnieuw een unieke ervaring. Iedere groep had immers een andere samenstelling, andere interesses, een andere stijl. Soms was ik op stap met een uitgelaten familiegroep. Dan weer hingen erg geïnteresseerde dames van een Zilveren Passer-groep van het begin tot het einde aan mijn lippen. Het was grappig om ze in hun bontmantels gehuld langs de dierenverblijven te zien lopen. Soms huiverden mensen bij het ruiken van de sterke geuren in de wandelgang naast de leeuwen-

4 De Zoo van Antwerpen, de Antwerpse Zoo, heet tegenwoordig ZOO Antwerpen.

kooien. Of van de vele insecten in de snikhete kweekruimten. Daar werden meelwormen en krekels gekweekt als voedsel voor reptielen en vogels. Of ze keken op bij het voelen van de kou van de grote visdiepvriezers in de dierenkukken. Maar meestal waren de bezoekers heel blij over wat ze allemaal te zien en te horen kregen achter de schermen van de Zoo. Geregeld doken er nieuwe anekdotes op, die de gidsen dan na hun wandeling in een schrift optekenden. Zo was er een bejaarde dame die tijdens haar bezoek aan de ruimte achter de grote aquaria zo verwonderd was geweest dat ze met open mond boven een aquarium had staan kijken. Toen haar kunstgebit plotseling uit haar mond floepte en in het aquarium viel was het even schrikken, niet alleen voor de dame zelf, maar ook voor de bezoekers aan de andere kant van het glas. En niet in het minst voor de vissen...

Zo'n wandeling achter de schermen van de Zoo was heel gevarieerd. In het begin was het dolfinarium er zelfs nog. Dan bezochten we de filterinstallaties en de bassins achter de grote publiekszaal. Oog in oog te staan met de dolfinen was een unieke ervaring. De dolfinen staken hun kop uit het water en legden hun kin op de rand van het bassin om ons eens goed te bekijken... Het was altijd spannend omdat je vooraf nooit wist of ze zouden springen of niet. Dat gebeurde immers geregeld. De dolfinen sprongen dan hoog op om zich vervolgens plat op hun zij weer in het water te laten vallen. Zo veroorzaakten ze een vloedgolf die iedereen nat maakte.

Ik was een heel actieve zoogids tot ik aan mijn biologiestudies begon. Dat klinkt een beetje vreemd, maar ik moest studeren in het weekend en kon dus geen tijd meer vrijmaken om wandelingen te begeleiden. Maar ik hield wel contact met de Zoo. Halverwege mijn studies kon een van mijn vrienden-natuurgidsen, Gie, aan de slag bij de Opvoedkundige Dienst van Magda van de Zoo. Hij vervulde er zijn vervangende legerdienst, zijn burgerdienst. Dat sprak me geweldig aan. Ik begon ervan te dromen hetzelfde te doen. Misschien kon ik er zelfs doorgroeien naar een vaste baan?

Natuurlijk moest ik eerst mijn diploma biolo-

gie halen. Na de eerste twee kandidatuurjaren moesten we kiezen tussen de licentie Dierkunde of Plantkunde. Hoewel Dierkunde me veel meer aansprak dan Plantkunde, verplichtte ik mezelf om die laatste richting te kiezen. Ik vond dat ik als bioloog over een brede kennis van het leven moest beschikken. Zo gezegd, zo gedaan. Vanaf de tweede licentie kon je trouwens een reeks keuzevakken kiezen. En die vond ik natuurlijk allemaal in de dierkundige afdeling. Dat ik mezelf eerder een generalist voelde dan een specialist kwam ook duidelijk tot uiting in het onderwerp van mijn thesis: 'De invloed van recreatie op het natuurlijke milieu'. Het proefschrift bestond enerzijds uit een brede literatuurstudie en anderzijds uit een eigen wetenschappelijk onderzoek over de invloed van betreding op de groeivorm van planten. Dat laatste onderzoek voerde ik uit in de Kalmthoutse Heide en in de dreef bij het Boshuisje in Zoersel. Ik beschikte daarvoor over een bijzonder meettoestel waarmee ik de verdichting in de bodem kon weergeven. In het midden van een veelgebruikt wandelpad was die verdichting erg groot en daar groeide niets, maar naarmate je meer naar de rand van het pad ging, werd de verdichting kleiner. In de overgangszone van het midden van het pad naar de rand van het pad groeiden planten die veel tot weinig betreding konden verdragen. Sommige soorten, zoals straatgras, hadden in het veelbelopen deel van het pad een veel gedrongener groeivorm dan aan de rand van het pad.

Na het beëindigen van mijn biologiestudies kon mijn burgerdienst in de Zoo onmiddellijk beginnen. Als medewerker bij de Opvoedkundige Dienst. Voor mij was dat een heel leuke en boeiende tijd. Een burgerdienst duurde toen nog twintig maanden. Rijk werd je er niet van. Ik denk dat ik achthonderd Belgische frank (d.i. twintig euro) per maand kreeg. Maar ik deed er wel heel veel ervaring op en ik bouwde een netwerk uit. Ik stond in voor het schoonmaken en klaarmaken van de leslokalen, het toewijzen van gidsen aan groepen bij de Zoopoort,

het bijdrukken van de – toen nog gestencilde – werkbladen voor scholen en het opzoeken van informatie om vragen van gidsen te beantwoorden. Tijdens mijn burgerdienst ontwikkelde ik lespakketten over het bos en het regenwoud voor de verschillende graden van het basisonderwijs en het secundair onderwijs. Ik kon het onderwerp van zeer eenvoudig tot zeer diepgaand uitwerken. Van de opbouw van een bos bij ons tot de ontwikkeling van een tropisch regenwoud als ‘wieg van de evolutie’. Ik kreeg van Magda en van heel wat medewerkers van de Zoo veel kansen, waarvoor ik hen nog steeds dankbaar ben.

Toen het einde van mijn burgerdienst in zicht kwam, kreeg ik op een dag bezoek van de onderdirecteur van de Zoo, mijnheer De Backer. Dat was binnen de Zoo een erg gerespecteerd directielid. Hij kwam me vertellen dat ze zeer tevreden waren over mijn werk in de voorbije twintig maanden, maar dat er helaas op dat ogenblik met het oog op een vaste baan geen mogelijkheden waren voor mij. Dat was natuurlijk een zware tegenvaller, maar ik kreeg al snel een nieuwe kans via een zoogids. Frans gaf les in het Sint-Gabriëlcollege in Boechout en zou er gedurende één schooljaar de directeur vervangen. Ze zochten er dus een vervanger voor een leraar Wetenschappen. Zo gaf ik een jaar scheikunde-, fysica- en biologieles. Het was een leuke tijd, met aangename collega's en een goede schoolsfeer. Maar op het einde van het jaar was het ook weer afgelopen. De vroegere directeur kwam terug en Frans moest zijn functie van leraar Wetenschappen weer opnemen. Dus moest ook ik weer op zoek naar ander werk.

Lang duurde dat niet. Via Magda kwam ik in contact met het WWF in Brussel. Daar zochten men een tijdelijke medewerker voor de persdienst en voor de redactie van het *Panda*-tijdschrift.

Het was opnieuw een baan voor één jaar, maar ik zou er weer veel nieuws leren. Dus was ik blij dat ik er kon beginnen. Ik vertaalde er Franstalige *Panda*-tijdschriften van WWF Zwitserland en stelde zelf nieuwe nummers samen. Ik schreef en tekende. Wat het leren schrijven

van persberichten betreft had ik een grote hulp aan Johan Raï, een van de nieuwsankers van de toenmalige BRT en echtgenoot van mijn collega Isabelle. Hij was zo vriendelijk mijn persberichten na te lezen en mij tips te geven om ze korter en vlotter leesbaar te maken. Van hem leerde ik hoe belangrijk het is om teksten bondig en toch duidelijk te houden. De belangrijkste tip die ik van hem heb onthouden is om zoveel mogelijk te schrappen. Maar dat was met dit boek niet gemakkelijk.

Elk kwartaal kwam er een redactie samen voor overleg over de volgende *Panda*-tijdschriften. Magda was een van de redactieleden. Op een keer kwam ze na een vergadering naar me toe en vroeg of ik interesse had in werk als bioloog in Dierenpark Planckendael. Dat park was toen immers net van de verkaveling gered en zou uitgebouwd worden tot een moderne dierentuin. De Vlaamse Overheid wilde daarvoor een beheersovereenkomst sluiten met de Zoo, op voorwaarde dat er geschoold personeel zou worden aangeworven.

Voor mij was dat uiteraard een geschenk uit de hemel. Natuurlijk was ik geïnteresseerd! Ik solliciteerde meteen bij de directie van de Zoo. Die kende me goed en had in de voorbije jaren zelf kunnen oordelen wat ik waard was. Kort daarop volgden nog enkele gesprekken in de hoge, statige kantoren op de eerste verdieping, boven de Paon Royal op het Astridplein. Daar kraakte het parket ook overal en hingen de gangen vol boenwasgeur.

Enkele weken later wandelde ik – incognito – door Dierenpark Planckendael. Ik zag meteen dat er veel werk aan de winkel was. En ook zag ik een groepje ooievaars staan, allemaal steunend op één poot in een klein perkje in het park.

En zo werd ik op maandag 5 augustus 1985 bioloog in Dierenpark Planckendael.